

اروپا و چالش کشورهای نالت در تحریم روسیه

اتحادیه اروپا با کمک تحریم‌ها موفق شده است صادرات خود را به روسیه به پایین‌ترین سطح در تاریخ برساند و عرضه برخی از اجزای کلیدی در حوزه صنعت راه‌طور کامل متوقف کند. با این حال، این تنها بخشی از ماجرا است. برخی کشورها مانند ترکیه، امارات متحده عربی و ارمنستان به عنوان واسطه‌هایی عمل می‌کنند که از طریق آن‌ها، روسیه همچنان به کالاها و تجهیزات اروپایی دسترسی دارد.

دور زدن تحریم‌ها از طریق کشورهای نالت مشکل جدیدی نیست. با وجود اینکه جنگ تمام‌عیار در اوکراین بیش از دو سال و نیم است که ادامه دارد، اوکراینی‌ها هنوز قطعات ساخته‌شده در غرب را در موشک‌های کروز روسیه که به شهرهایشان اصابت می‌کند، پیدای می‌کنند. به همین دلیل، سیاست‌گذاران غربی در حال تغییر دادن روش خود در مواجهه با اقدامات روسیه برای دور زدن تحریم‌ها هستند. آن‌ها به جای تلاش برای جلوگیری کامل از صادرات به روسیه، که غیرممکن به نظر می‌رسد، در تلاش هستند تا هزینه‌های دور زدن تحریم‌ها را افزایش دهند.

براساس آمارهای منتشرشده توسط بیرواستات (آژانس آمار اتحادیه اروپا)، صادرات این اتحادیه به روسیه در ماه ژوئن ۲۴/۴ میلیارد یورو (۲/۶۷ میلیارد دلار) بوده است؛ این رقم حدود یک‌سوم میزان صادرات اروپا به روسیه در ژوئن ۲۰۲۱ (پیش از آغاز جنگ) است و کمترین میزان از ژانویه ۲۰۰۳ محسوب می‌شود.

اما آمارهای کشورهای نالت (که هرگز تحریمی علیه روسیه وضع نکرده‌اند) نشان از افزایش شدید واردات کالاهایی دارد که روسیه بیشتر آن‌ها را مستقیماً از اتحادیه اروپا خریداری می‌کند. این موضوع حتی بدون در نظر گرفتن آمارهای چین که واردات آن از اتحادیه اروپا آن قدر زیاد است که تغییرات مربوط به روسیه در آمارها قابل مشاهده نیست، مطرح می‌شود.

به‌عنوان مثال، صادرات تجهیزات تولید برق از اتحادیه اروپا به روسیه پس از حمله تمام‌عیار به اوکراین به طور مداوم کاهش یافته و در ماه ژوئن تنها ۳۰ هزار یورو ارزش داشته است، در حالی که سه سال پیش این میزان ۳۵ میلیون یورو بود. در همین مدت، ترکیه واردات تجهیزات تولید برق از اتحادیه اروپا را ۴۲ درصد افزایش داده و به ۴۸/۶ میلیون یورو رسانده است، در حالی که امارات متحده عربی این واردات را بیش از پنج برابر کرده و به ۵۴/۸ میلیون یورو رسانده است. توضیح این رشد براساس تورم یا افزایش تقاضای داخلی دشوار، به نظر می‌رسد.

یک دسته مهم دیگر از تجهیزات برای اقتصاد روسیه، قطعات هواپیماهای ساخته‌شده در اتحادیه اروپا است. در ژوئن ۲۰۲۱، روسیه ۱۳ میلیون یورو قطعات هواپیما از اتحادیه اروپا خریداری کرد؛ اما اکنون هیچ‌گونه وارداتی ندارد. در عوض، امارات متحده عربی واردات قطعات هواپیما از اتحادیه اروپا را تقریباً پانزده برابر افزایش داده و به ۲۳/۶ میلیون یورو رسانده است، در حالی که ترکیه نیز واردات خود را یک‌سوم افزایش داده و به ۱۲/۷ میلیون یورو رسانده است.

این نوع دور زدن تحریم‌ها گاهی به حدی غیرمعمول می‌رسد که به مضحکه تبدیل می‌شود. پیش از حمله تمام‌عیار به اوکراین، تقاضای کمی برای تجهیزات ناپوری دریایی اتحادیه اروپا در کشورهایی مانند ارمنستان و قرقیزستان که به دریا دسترسی ندارند وجود داشت. اما پس از آغاز جنگ، تقاضای این کشورها به شدت افزایش یافته است. در ژانویه ۲۰۲۴، قرقیزستان تقریباً ۱ میلیون یورو تجهیزات ناپوری دریایی از اتحادیه اروپا وارد کرد، در حالی که واردات ارمنستان در همین بخش به ۶/۵ میلیون یورو رسید.

سیاست‌گذاران اروپایی به مشکلات ناشی از دور زدن تحریم‌ها توسط کشورهای نالت بی‌توجه نیستند. چهاردهمین بسته تحریمی اتحادیه اروپا، که در پایان ماه ژوئن به تصویب رسید، با هدف محدود کردن صادرات مجدد کالاهای اتحادیه اروپا به روسیه طراحی شد.

اکنون اتحادیه اروپا از صادرکنندگان و شرکت‌های تابعه آن‌ها می‌خواهد که «بهترین تلاش» خود را برای شناسایی خریداران نهایی انجام دهند. این به این معنی است که صادرکنندگان باید قراردادهای فروش کالاهای دومنظوره و فناوری‌های پیشرفته را طوری تنظیم کنند که شامل بند ممنوعیت استفاده در روسیه یا در تولید کالاهای مربوط به بازار روسیه باشد. آن‌ها همچنین باید اقدامات خاصی، از جمله ارزیابی‌های ریسک را برای اطمینان از عدم رسیدن کالاها به روسیه انجام دهند. به عبارت دیگر، مسئولیت جلوگیری از ورود کالاهای تولیدشده در اتحادیه اروپا به روسیه بر دوش شرکت‌های خصوصی گذاشته شده است.

محمدحسین لطفالهی
خبرنگار گروه بین‌الملل

دهه ۱۹۹۰ میلادی، زمانی که با فروپاشی یوگسلاوی تنش و بی‌ثباتی منطقه بالکان را فرا گرفت، این گروه‌های شبه‌نظامی و تروریست‌ها بودند که از فرصت به‌وجودآمده استفاده کرده و به تسلیحات و مهمات ساخت کارخانه‌های صنایع نظامی در این منطقه دسترسی پیدا کردند؛ حالا اما سه دهه بعد از این تحولات، نوبت دولت‌های غربی فرا رسیده و آن‌ها هستند که از فعالیت کارخانه‌های ساخت سلاح و مهمات در بالکان سود می‌برند.

آمارهای اقتصادی نشان می‌دهد کارخانه‌های ساخت سلاح و مهمات در غرب بالکان با رشد ناگهانی و قابل توجهی طی سال‌های اخیر مواجه بوده‌اند. به‌عنوان نمونه، صادرات تسلیحات صربستان در مقایسه با سال ۲۰۲۰ نزدیک به ۴ برابر شده است و این کشور از زمان آغاز حمله نظامی تمام‌عیار روسیه به اوکراین، ۸۹۰ میلیون دلار تسلیحات به اوکراین صادر کرده است. بوسنی دیگر کشور منطقه بالکان در ۴ ماه نخست سال ۲۰۲۴ شاهد رشد دوبرابری صادرات خود در مقایسه با بازه زمانی مشابه در سال گذشته بود. جاسمین موجانویچ، تحلیلگر اندیشکده نیولاین در این باره می‌نویسد: «کارخانه‌های ساخت سلاح و مهمات در بالکان همانند ساعت کار می‌کنند تا پاسخ‌گوی نیازهای مشتریان دست به نقد باشند.»

توسعه و تجهیز کارخانه‌ها و صنایع نظامی در بالکان به دوران جنگ سرد بازمی‌گردد. در آن زمان، یوگسلاوی به دلیل نگرانی‌های امنیتی زیاد تلاش می‌کرد تا همواره ارتش خود را آماده نگه دارد و از همین رو برای پشتیبانی از ارتش بزرگ خود به صنایع نظامی قوی و فعال احتیاج داشت. این میراث با ارزش پس از فروپاشی یوگسلاوی در اختیار بوسنی و صربستان قرار گرفت و آن‌ها اکنون مجموعاً ۹۰ درصد از سهم صادرات نظامی منطقه بالکان غربی را به خود اختصاص داده‌اند.

توان تولید بالای صنایع نظامی این کشورها در کنار استاندارد بالا و قیمت مقرون به‌صرفه در مقایسه با نمونه‌های غربی، بالکان غربی را به یک منبع تأمین تجهیزات و مهمات جذاب برای اوکراین و متحدان غربی‌اش تبدیل کرده است.

▼ دور زدن قوانین داخلی محدودکننده

با توجه به پیچیدگی‌های سیاست در منطقه بالکان و نزدیکی سیاستمداران این منطقه به مسکو، تداوم روند ارسال مهمات از سوی این کشورها به اوکراین موضوعی جالب توجه به نظر می‌رسد اما روشن است که هیچ‌کدام از آن‌ها نمی‌خواهند فرصت رشد اقتصادی ناشی از جنگ را از دست بدهند.

هم در بوسنی و هم در صربستان قوانینی وجود دارد که ارسال تسلیحات را به مناطق جنگی منع می‌کند. با این حال، هر دو این کشورها با همکاری کشورهای نالت راه‌هایی برای دور زدن این قوانین پیدا کرده‌اند. بوسنی گلوله‌های خود را ابتدا به ایالات متحده می‌فروشد و واشنگتن سیستمی برای انتقال این تسلیحات به اوکراین طراحی کرده است. صربستان نیز که به‌رغم فشارهای اتحادیه اروپا حاضر به تحریم روسیه نشد، هزاران گلوله توپ را از طریق جمهوری چک، ترکیه و برخی از شرکت‌های اروپایی واسطه به اوکراین ارسال کرده است. برخی کشورهای منطقه بالکان هم که عضو ناتو هستند، از جمله کرواسی، آلبانی، مقدونیه شمالی و مونته‌نگرو علاوه بر ارسال تسلیحات انبارشده از زمان اتحاد جماهیر شوروی به اوکراین، تلاش کرده‌اند تا با سرمایه‌گذاری توان تولید خود را افزایش دهند.

گزارش‌هایی وجود دارد که نشان می‌دهد کرواسی می‌کوشد با تعمیر و بهینه‌سازی تانک‌های M-۸۴ (نسخه تولید یوگسلاوی تانک T-۷۲ روسی) این تانک‌ها را برای ارسال به اوکراین آماده کند.

علاوه بر بوسنی و صربستان، سایر تولیدکننده‌های ادوات نظامی در منطقه نظیر آلبانی، مونته‌نگرو و مقدونیه شمالی نیز به شدت در زمینه تولید و صادرات تسلیحات و مهمات به اوکراین فعال هستند.

مقدونیه شمالی ۳۰ تانک T-۷۲ باقی‌مانده از دوره اتحاد جماهیر شوروی را در کنار هزاران گلوله توپ ۱۲۲ میلی‌متری، ۱۲ بالگرد ته‌اجمی Mi-۲۴، ۴ جنگنده SU-۲۵ و حجم زیادی از گلوله‌های توپ ۳۰ میلی‌متری را برای اوکراین ارسال کرده است.

مونته‌نگرو ضمن صادرات توپ‌های اتوماتیک که روی عرشه ناوهای کلاس کونچا اوکراینی نصب شده‌اند، ده‌ها هزار گلوله توپ ۵۷ میلی‌متری و ۷۶ میلی‌متری برای اوکراین فرستاده و آلبانی نیز با ارسال ۲۲ ماشین مین‌روب، گلوله‌های ۶۲/۷ میلی‌متری و گلوله‌های خمپاره ۶۰ میلی‌متری و ۸۲ میلی‌متری به کمک اوکراین آمده است.

▼ فرصتی برای امتیازگیری اقتصادی و سیاسی از غرب

برای برخی دولت‌ها در منطقه بالکان، موضوع تولید تسلیحات و صادرات آن به اوکراین یک فرصت ویژه برای کسب اعتبار سیاسی نزد آمریکا و سایر دولت‌های غربی

اقتصاد نظامی بالکان در

چگونه بزرگترین تولیدکنندگان سلاح در بالکان غربی، ضد

در این منطقه یعنی صربستان و بوسنی و هرزگوین) به جنگ اوکراین را دانست. در حال حاضر کشورهای رومانی، بلغارستان، یونان، کرواسی و اسلونی اعضای اتحادیه اروپا در منطقه بالکان به شمار می‌روند. چهار کشور صربستان، مونته‌نگرو، آلبانی و مقدونیه شمالی نیز در وضعیت کاندیدانوری عضویت در اتحادیه اروپا قرار دارند.

در ائتلاف ناتو، رومانی، بلغارستان، یونان، کرواسی، اسلونی، مونته‌نگرو، مقدونیه‌شمالی و آلبانی عضویت دارند. بوسنی و هرزگوین برای عضویت اقدام کرده اما هنوز عضو ناتو نیست. صربستان و کوزوو نیز درخواستی برای عضویت در ناتو نداشته‌اند.

صربستان بزرگترین تولیدکننده سلاح در منطقه است و صرب‌ها متحد قدیمی مسکو به شمار می‌روند. آن‌ها هرچند به قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد با موضوع محکوم کردن حمله نظامی به اوکراین رأی مثبت دادند و حاضر نشدند حاکمیت روسیه بر مناطق اشغالی را بپذیرند اما در عمل نیز از اعمال هرگونه تحریم بر روس‌ها خودداری کردند. آن‌ها که همواره از حمایت روسیه در موضوع کوزوو بهره برده‌اند، دوست ندارند روابطشان با مسکو قربانی جنگ اوکراین شود. الکساندر ووچیچ، رئیس‌جمهور صربستان در گفت‌وگویی که فوریه ۲۰۲۴ با خبرگزاری تاس روسیه داشت، در این باره گفت: «دو سال از شروع حمله همه‌جانبه گذشته و صربستان تنها کشور اروپایی است که هیچ تحریمی علیه روسیه وضع نکرده است. امیدوارم این شرایط ادامه پیدا کند.»

در بوسنی و هرزگوین شرایط تا حدی پیچیده‌تر است. در این کشور، مقام‌های ارشد و رئیس‌جمهور جمهوری صرب که در کنار فدراسیون بوسنی و هرزگوین یکی از دو نهاد سیاسی موجود در بوسنی و هرزگوین محسوب می‌شود، به‌طور آشکار از روسیه حمایت می‌کنند. این موضع از زمان اشغال شبه‌جزیره کریمه در سال ۲۰۱۴ تا امروز بدون تغییر باقی مانده و دیدار میلوراد دادیک، رئیس‌جمهور جمهوری صرب با پوتین در کازان این مسئله را تأیید می‌کند. دادیک در این دیدار گفت: «ما پیوستن به هر اتحادی برای تحریم روسیه را رد می‌کنیم.» در مقابل فدراسیون بوسنی و هرزگوین حمله به اوکراین را محکوم کرده است اما آن‌ها نیز زمانی که بحث کمک به اوکراین مطرح شده، به اعطای یک کمک نمادین ۱۵۰ هزار یورویی اکتفا کردند. از

است. نشریه اکونومیست می‌نویسد: «اهداف سیاسی نزد دولت‌هایی در بالکان که به صادرات تسلیحات به اوکراین مشغولند کاملاً مشهود است؛ به‌ویژه آن‌هایی نظیر بوسنی و آلبانی که در تلاش برای پیوستن به اتحادیه اروپا هستند از فرصت بهره می‌گیرند تا خود را به غرب نزدیک‌تر کرده و منافع سیاسی مدنظر خود را تأمین کنند.»

به نوشته اکونومیست، اوکراین هم از این فضای سیاسی ایجادشده نهایت بهره را می‌گیرد. در ماه فوریه، ولودیمیر زلنسکی، رئیس‌جمهور اوکراین خواستار مشارکت کشورش در تولید تسلیحات مشترک با کشورهای حوزه بالکان شد تا به این وسیله به «بقای اوکراین» کمک کند.

کاتارینا جوکیچ، تحلیلگر مؤسسه صلح استکهلم در سوئد پیرامون این مسئله می‌گوید: «تولید و صادرات تسلیحات یک بازی برد-برد برای کشورهای حوزه بالکان بود که از یک‌سو منافع اقتصادی خود را تأمین کرده و صنایع نظامی‌شان را که در شرف ورشکستگی بود به صنعتی به شدت سودآور بدل ساختند و از سوی دیگر، این صنایع نظامی را به فرصتی برای امتیازگیری سیاسی از غرب تبدیل کردند.»

الکساندر ووچیچ، رئیس‌جمهور صربستان اظهارنظری جالب توجه پیرامون این موضوع دارد: «برای من صادرات تسلیحات نظامی کشورم ستایش‌برانگیز است. این برای ما منبع مهم کسب درآمد و ارز است.»

صادرات نظامی صربستان و کشورهای بالکان البته فقط به اوکراین محدود نمی‌شود. آن‌ها بخشی از تولید خود را به سایر مناطق جهان نیز که درگیری در آن‌ها جریان دارد ارسال می‌کنند. براساس گزارش بین‌الملل، یک نهاد ناظر حقوق بشری نمونه‌هایی از تسلیحات تولید صربستان در سودان پیدا شده است.

تیمی از خبرنگاران تحقیقی در بالکان هم در گزارشی که در BIRN منتشر کرده‌اند نوشته‌اند که بخشی از تسلیحات تولید صربستان از اکتبر ۲۰۲۳ به این سو به اسرائیل ارسال شده و در حملات اسرائیل به غزه مورد استفاده قرار گرفته است.

▼ موضع کشورهای بالکان در جنگ اوکراین

برای درک بهتر تحولات نیاز است که موضع هر کدام از کشورهای حوزه بالکان (از جمله دو تولیدکننده بزرگ سلاح

